

Київський університет імені Бориса Грінченка

ДИРДА ІРИНА АНАТОЛІВНА

УДК [378.016:811.161.2]-054.6(043.3)

**РОЗВИТОК ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ НА ОСНОВНОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Криворізькому державному педагогічному університеті,
Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Бакум Зінаїда Павлівна,
Криворізький державний педагогічний
університет, професор кафедри
української мови

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Горошкіна Олена Миколаївна,
Інститут педагогіки НАПН України,
головний науковий співробітник відділу
навчання української мови та літератури;

кандидат педагогічних наук
Костюк Світлана Сергіївна,
Криворізький національний університет,
старший викладач кафедри іноземних мов.

Захист дисертації відбудеться 03 липня 2019 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.13.05 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

Автореферат розіслано «__» _____ 2019 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Р. С. Дружененко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. У контексті міжнародного співробітництва виняткової актуальності набуває проблема здобуття вищої освіти іноземними громадянами в Україні. Необхідність органічного адаптування представників різних національних спільнот у поліетнічному суспільстві зумовлює створення умов в українських вишах для отримання студентами досвіду міжкультурного спілкування, усвідомлення культурного різноманіття світу, доброзичливого, неупередженого ставлення до будь-якої культури та її носіїв.

Міжкультурна взаємодія передбачає успішне входження особистості в іншу культуру, тому акцент на полікультурному компоненті в навчанні іноземних громадян зроблено в нормативно-правовому забезпеченні освіти загалом і мовної зокрема (закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта: Україна ХХІ століття», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., «Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України»). У документах наголошено на формуванні гармонійно розвиненої особистості, здатної до спілкування в суспільно-політичній, соціально-культурній та навчально-професійній сферах, готової до міжкультурного діалогу.

Проблему полікультурної освіти науковці розглядають із різних аспектів: особливості міжкультурної комунікації (У. Гудікунст, Л. Самовар, С. Тинг-Тумі, І. Халєєва); передумови упровадження полікультурної освіти (Л. Гончаренко, Т. Клищенко, О. Котенко, В. Кузьменко); навчання мови як іноземної (Л. Вербицька, Н. Гез, О. Миролюбов, О. Митрофанова, С. Ніколаєва, Г. Тохтар); навчання української мови як іноземної (З. Бакум, Л. Бей, В. Вінницька, Г. Коваль, І. Кочан, Д. Мазурик, З. Мацюк, Л. Паламар, О. Палінська, Б. Сокіл, О. Тростинська, Н. Ушакова); культурологічний компонент у навчанні мови як іноземної (З. Бакум, Є. Верещагін, В. Дороз, Т. Єфімов, В. Костомаров, С. Костюк, О. Пальчикова, С. Тер-Мінасова, Е. Холл); упровадження компетентнісного підходу до навчання мови (М. Вашуленко, Н. Гавриш, М. Головань, Н. Голуб, О. Горошкіна, Р. Дружененко, І. Зимня, О. Караман, С. Караман, О. Копусь, І. Кучеренко, О. Кучерук, Л. Овсієнко, С. Омельчук, Л. Мамчур, М. Пентиліук, Ю. Рашкевич, І. Хом'як, А. Хуторський, С. Шишов, С. Яворська); вплив психологічних чинників на інтегрування особистості в полікультурне суспільство (І. Бех, Н. Булгакова, М. Іванова, О. Кравцов, О. Палка, О. Степаненко, Н. Тіткова, Й. Кім, У. Гудікунст, У. Серл, І. Сладких, К. Уорд); особливості розвитку полікультурної компетентності (Дж. Беннет, І. Васютенкова, Л. Воротняк, О. Джуринський, Л. Перетяга, Т. Поштарьова, І. Соколова, Б. Татохов, О. Щеглова).

Попри те, що в наукових працях порушено питання культурологічного складника в освіті, постає необхідність розроблення методики навчання української мови як іноземної, спрямованої на формування у студентів відчуття багатокультурності світу з урахуванням власної ідентичності, здатності до

взаєморозуміння і толерантності, розвитку навичок реалізації комунікативних завдань під час міжкультурного спілкування.

На підставі аналізу теорії і практики навчання української мови як іноземної, задля створення методики розвитку полікультурної компетентності в дисертації взято до уваги об'єктивну необхідність у розв'язанні суперечностей між:

- інтенсивністю навчання іноземних студентів у ЗВО та відсутністю належного теоретико-методичного забезпечення;
- обсягом знань студентів про країну, мову якої вони вивчають, та відсутністю навичок активно використовувати ці знання для розв'язання конкретних завдань, пов'язаних із міжкультурними відмінностями;
- необхідністю розвитку полікультурної компетентності іноземних громадян та відсутністю адекватних методик.

Окреслені суперечності, потреба в розробленні спеціальної методики зумовили вибір теми дисертаційної праці: **«Розвиток полікультурної компетентності іноземних студентів на основному етапі навчання української мови».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація пов'язана з науковою проблематикою досліджень кафедри інженерної педагогіки та мовної підготовки Криворізького національного університету «Навчання української мови як іноземної на компетентнісній основі» (державний реєстраційний номер 0116U00178) та з держбюджетною темою кафедри української мови Криворізького державного педагогічного університету «Лінгвальний простір духовного коду» (державний реєстраційний номер 0114U003453).

Тему наукового дослідження затверджено вченою радою Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет» (протокол № 6 від 27.01.2015 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 788 від 24.03.2015 р.).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, створенні та експериментальній перевірці методики розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів на основному етапі навчання української мови.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. На підставі аналізу філософських, лінгвістичних, психолого-педагогічних, лінгводидактичних досліджень з'ясувати сучасні тенденції та перспективи мовної освіти іноземців, виокремити основні поняття, суміжні з категорією «полікультура».

2. Визначити психологічні й лінгводидактичні засади розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів на основному етапі навчання української мови.

3. Проаналізувати зміст навчально-методичного супроводу в контексті розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів на основному етапі навчання української мови.

4. Задля визначення стану сформованості компонентів полікультурної компетентності студентів-іноземців виокремити критерії, показники й рівні розвитку означеної компетентності.

5. Розробити й експериментально перевірити методику розвитку полікультурної компетентності студентів-іноземців.

Об'єкт дослідження – процес навчання української мови іноземних студентів на компетентнісній основі.

Предмет дослідження – методика розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів на основному етапі навчання української мови.

Теоретико-методологічну основу дисертації становлять дослідження науковців у різних царинах: феномен «комунікація» у філософії (М. Бахтін, М. Бубер, Г. Гадамер, Ю. Лотман, М. Хайдеггер), лінгвістиці (Е. Бенвеніст, К. Кітінг, Л. Самовар, Р. Сколлон, С. Тинг-Тумі), культурології (Т. Грушевицька, З. Попова, О. Садохін), педагогіці (Б. Ананьєв, Л. Божович, Ж. Горіна, Х. Лійметс, Б. Ломов, А. Макаренко, В. М'ясищев); поняття, суміжні з категорією «полікультура» (У. Гудікунст, В. Гумбольдт, В. Красних, Л. Куликова, О. Потєбня, О. Садохін, Л. Самовар, Є. Тарасов); взаємозв'язок культури, мови та комунікації (Є. Верещагін, В. Костомаров, О. Леонт'єв, Ю. Степанов); удосконалення мовної освіти через упровадження компетентнісного підходу (З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, В. Дороз, С. Караман, О. Копусь, О. Кучерук, Л. Мамчур, Л. Овсієнко, С. Омельчук, М. Пентиліук); формування компетентностей (Л. Базиль, З. Бакум, Н. Богданець-Білокаленко, Н. Гавриш, І. Зимня, С. Костюк, О. Овчарук, О. Пальчикова, Б. Сокіл, І. Хом'як, А. Хуторської, С. Яворська). Ураховано положення нормативно-правового забезпечення навчання іноземних студентів: Закон України «Про вищу освіту», «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті», Концепція мовної підготовки іноземців, Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти.

Для досягнення мети дисертації та розв'язання її завдань використано такі **методи**:

– *теоретичні*: вивчення й аналіз філософської, лінгвістичної, психологічної, педагогічної, лінгводидактичної літератури задля обґрунтування структури полікультурної компетентності іноземних студентів та виокремлення критеріїв її розвитку; узагальнення наукових положень з проблеми для розроблення методики розвитку полікультурної компетентності студентів-іноземців;

– *емпіричні*: педагогічний моніторинг (опитування, анкетування, тестування), метод спостереження застосовано задля виявлення стану сформованості полікультурної компетентності; педагогічний експеримент – констатувальний та формувальний етапи для перевірки ефективності розробленої методики;

– *статистичні*: кількісний, якісний аналіз отриманих даних, їх порівняння для перевірки ефективності методики розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів.

Експериментальна база дослідження. Дослідження здійснено на базі ДВНЗ «Криворізький національний університет» (довідка № 01/01-643/3 від 12.10.2017 р.), Криворізького державного педагогічного університету (довідка № 09/1-605/3 від 17.10.2017 р.), Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (довідка № 01.01.-17/746 від 27.10.2017 р.), Херсонського державного університету (довідка №19-26/2057 від 30.10.2017 р.), Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (довідка № 1/25-401 від 14.11.2017 р.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: *уперше* в лінгводидактиці науково *обґрунтовано* методику розвитку полікультурної компетентності студентів-іноземців на основному етапі навчання української мови; *виокремлено* психологічні чинники, урахування яких сприяє розвиткові полікультурної компетентності; *визначено* підходи (компетентнісний, особистісно орієнтований, комунікативний, діяльнісний, культурологічний, полікультурний); принципи (загальнодидактичні, лінгводидактичні (комунікативний, концентризму, текстоцентризму, урахування рідної мови), специфічні (автентичності, діалогу культур, ситуативної організації навчання, апроксимації); методи і прийоми: метод читання (прогнозування, урахування контексту), прямий (пояснення, аналогія), свідомо-зіставний (аналіз, порівняння тощо), свідомо-практичний (смісловне членування, семантизація), комунікативний метод (моделювання, ситуативність); систему вправ (прелімінарні, лексико-граматичні, мовленнєво-комунікативні), що сприяють розвитку полікультурної компетентності; *уточнено* сутність базового поняття дослідження «компетентнісний підхід до навчання української мови іноземних студентів»; *виглумачено* терміни «полікультурна компетентність іноземних студентів», «полікультурна компетентність іноземних студентів під час навчання української мови»; *з'ясовано* компоненти полікультурної компетентності (мотиваційно-цільовий, пізнавальний, дієвий, рефлексивний); *схарактеризовано* критерії, показники, рівні сформованості полікультурної компетентності іноземних студентів; *подальшого розвитку* набули змістові й технологічні аспекти навчально-методичного супроводу навчання української мови як іноземної.

Практична цінність отриманих результатів полягає в розробленні, обґрунтуванні методики розвитку полікультурної компетентності, запровадженні її в навчання української мови як іноземної. Створений навчально-методичний комплекс (тексти, завдання, навчальні ситуації тощо) може бути використано для вдосконалення змісту програм із навчальної дисципліни, посібників і підручників, у дослідженнях культурологічного компонента в навчанні української мови як іноземної, для розвитку компетентностей студентів, на заняттях з методики навчання української мови як іноземної. Матеріали посібника «Полікультурна освіта студентів-іноземців» сприятимуть збагаченню сучасної методичної науки.

Апробація й запровадження результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження обговорено на кафедрі інженерної

педагогіки та мовної підготовки Криворізького національного університету, кафедрі української мови Криворізького державного педагогічного університету, кафедрі англійської філології Криворізького державного педагогічного університету, презентовано в доповідях: *міжнародних наукових і науково-практичних конференцій* – «Сталий розвиток суспільства» (м. Кривий Ріг, 19 травня 2014 р.); «Молодий науковець XXI століття» (м. Кривий Ріг, 19 листопада 2014р., 16 листопада 2017 р.); «Проблеми модернізації змісту і організації освіти на засадах компетентнісного підходу» (м. Харків, 27–28 листопада 2014 р.); «Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри» (м. Кривий Ріг, 15–16 жовтня 2015 р., 09 листопада 2017 р.); «II International Scientific Forum of Scientists «East–West» (м. Відень, 10–11 травня 2018 р.); «Humanities and social sciences in the era of globalization» (м. Будапешт, 27 травня 2018 р.); «Prospectives of science and education» (м. Карлові Вари, 28 вересня 2018 р.); «Сучасний рух науки» (м. Дніпро, 7–8 лютого 2019 р.); *міжнародного симпозіуму* «Американські та Британські студії» (м. Київ, 22 квітня 2015 р.); *усеукраїнських наукових і науково-практичних конференцій* – «Психолого-педагогічні проблеми в трансформаційних процесах українського суспільства» (м. Кременчук, 20–21 лютого 2014 р.); «Проблеми і перспективи розвитку освіти. Організація дистанційної освіти у загальноосвітній та вищій школі» (м. Дніпропетровськ, 15–16 січня 2015 р.); «Динамічні процеси в лексиці та граматиці слов'янських мов» (м. Умань, 30 травня 2018 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 21 працю. Із них: 1 навчальний посібник «Полікультурна освіта студентів-іноземців»; 6 статей у наукових фахових виданнях України; 2 статті в зарубіжних виданнях; 4 публікації в інших наукових виданнях; 8 тез конференцій.

Особистий внесок здобувача в публікаціях зі співавторами. У статті «Лінгводидактичні основи розвитку полікультурної компетентності студентів-іноземців у процесі навчання української мови», опублікованій у співавторстві із З. Бакум, з'ясовано важливі методологічні підходи, методи, принципи та прийоми розвитку полікультурної компетентності студентів-іноземців. У статті «Психологічні чинники розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів у процесі навчання української мови» (співавтор З. Бакум) описано психологічні чинники розвитку полікультурної компетентності.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 309 найменувань. Із них 37 – іноземними мовами. Повний обсяг дисертації становить 253 сторінок, із них основного тексту – 180 сторінок. Робота містить 13 таблиць, 14 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і вибір теми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет, окреслено методи й етапи проведеного наукового пошуку, з'ясовано наукову новизну і практичну цінність, подано відомості про апробацію й упровадження результатів дослідження, достовірність отриманих результатів.

У першому розділі – «**Теоретичні засади розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів у процесі навчання української мови**» – з'ясовано сучасні тенденції та перспективи мовної освіти іноземних громадян в Україні, проаналізовано категорію «полікультура» і суміжні з нею поняття, виокремлено психологічні чинники розвитку полікультурної компетентності студентів-іноземців, визначено лінгводидактичні засади розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів на основному етапі навчання української мови.

Студіювання спеціальної літератури дало змогу констатувати, що реалії сучасного світу зумовлюють перехід від політики етноцентризму до упровадження ідеалів полікультурного суспільства, яке функціонує на засадах плюралізму та партнерства. В Україні – державі з поліетнічним суспільством – створено всі умови для здобуття освіти іноземними громадянами, що передбачає навчання їх на засадах полікультуралізму. Важливим складником позитивної полікультурної взаємодії є вміння поєднувати національну самоідентифікацію з повагою до інших культур. Про полікультурність, міжкультурну комунікацію, толерантність йдеться в законодавчо-нормативних документах (Концепція мовної освіти, Конституція України, закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державна національна програма «Освіта: Україна ХХІ століття», Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти тощо).

Установлено, що соціалізація й інтегрування в нове полікультурне середовище кожного громадянина, який прибуває на навчання в Україну, спонукає до подолання мовного бар'єру, оскільки мова країни, у якій знаходяться іноземці, є не тільки навчальним предметом, а й засобом усебічного розвитку. Вагомий внесок у дослідження проблеми навчання мови як іноземної зроблено такими науковцями, як: З. Бакум, Л. Вербицька, Н. Гез, В. Дороз, Т. Єфімов, В. Костомаров, А. Кулик, О. О. Леонтьєв, З. Мацюк, О. Миролюбов, О. Митрофанова, Ю. Пассов, Б. Сокіл, Г. Тохтар, О. Тростинська, Н. Ушакова та ін. Чільне місце в мовній підготовці іноземців, з погляду дослідників, посідає позиція про єдність трьох складників: мовного (формування мовної, мовленнєвої, комунікативної компетентностей); загальнонаукового (формування загальнонаукової та професійної компетентності); адаптивного (адаптування до реалій і завдань життєдіяльності в іншомовному середовищі).

На основі аналізу філософських, лінгвістичних, психолого-педагогічних, лінгводидактичних досліджень з'ясовано терміни, суміжні з категорією «полікультура»: «полікультурність» (В. Болгаріна, О. Котенко, В. Кузьменко, І. Лощенова), «полікультурна освіта» (Л. Гончаренко, О. Гукаленко), «культура» (М. Бахтін, В. Біблер, Л. Шульга, М. Щерба), «комунікація» (Е. Бенвеніст, О. Бодальов, В. Кан-Калик, К. Кітінг, О. Садохін), «міжкультурна комунікація» (У. Гудікунст, В. фон Гумбольдт, О. Потебня, Л. Самовар, С. Тинг-Тумі, І. Халєєва, Н. Шамне), «мовна картина світу» (Н. Арутюнова, О. Корнілов, Р. Ладо, Ю. Лотман, З. Попова). Узагальнення теоретичних напрацювань з означеної проблеми дало змогу встановити, що «полікультурність» передбачає

функціонування та співіснування в певному соціумі різноманітних етнокультурних угруповань з усвідомленням власної ідентичності, є гарантом рівноправності, толерантності й органічності зв'язку з міжкультурною спільнотою, взаємозбагачення культур.

Сконстатовано, що ідеї полікультурної освіти скеровані на діалогізацію культур (А. Аверинцев, М. Бубер, Г. Гадамер, Ю. Лотман) – обмін досягненнями матеріального, духовного спадку країн і народів, проникнення в систему цінностей тієї чи тієї культури, повагу до неї, подолання стереотипів, синтез самотнього й інонаціонального. Наголошено на необхідності врахування мовної картини світу – особливий світогляд, уявлення про об'єктивну дійсність, специфічний спосіб мислення етносу, який передбачає зв'язок людини зі світом і відображений засобами мови. Усвідомлення нерідної національної мовної картини світу сприяє розумінню іншої культури через свідоме відсторонення, оскільки пізнати та зрозуміти картину світу іншої мови з позиції власної практично неможливо.

Під час студіювання фундаментальних психологічних праць (І. Бех, Н. Булгакова, У. Гудікунст, І. Зимня, В. Крисько, Р. Редфілд, О. Садохін, І. Сладких, Р. Стагнер, Т. Стефаненко, Л. Шпак) визначено психологічні чинники розвитку полікультурної компетентності суб'єктів освітнього процесу. Виявлено, що пристосування іноземних студентів до нового оточення залежить від процесу адаптації, тому взято до уваги її різновиди: «міжкультурна» (досягнення спорідненості з новим культурним середовищем зі збереженням національної ідентичності); «полікультурна» (проникнення в іншу культуру через актуалізацію основних характеристик рідної культури); «психологічна» (почуття особистісної та культурної ідентичності); «соціокультурна» (набуття поведінкових навичок, комунікативних моделей); «педагогічна» (адаптування до нової системи навчання, засвоєння значного обсягу знань).

Акцентовано, що задля успішної участі іноземних студентів у міжкультурному спілкуванні необхідно розвивати емпатію (М. Беннетт, О. Бодальов), оскільки це сприяє формуванню здатності переймати чужу роль та уявляти світ таким, яким його бачать інші, передбачати їхні мотиви. Під час навчання української мови як іноземної важливо сформуванню у студентів готовність до сприйняття іншої культури, навчити бачити власний етноцентризм – підсвідомий стан, який передбачає упереджене ставлення до іншої етнічної групи, де свої культурні цінності вважаються «нормальними», а чужі – «дивними». Наголошено на одному з найважливіших механізмів соціалізації іноземних громадян – стереотипізації (Ю. Апресян, Е. Еріксон, Б. Паригін, Ю. Сорокін), позаяк стереотипи – певні шаблони, стандарти поведінки угруповання, кліше, передсуди, що можуть спровокувати некоректні реакції, конфлікти або відмову від спілкування.

Аналіз і синтез позицій учених-методистів уможливив визначення лінгводидактичних засад. З урахуванням витлумачення науковцями (З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, О. Кучерук, С. Омельчук, Л. Мамчур, Л. Паламар, М. Пентиліук) поняття «підхід» (методологічна категорія, системну

сукупність якої становлять принципи, методи, прийоми, засоби, форми й технології навчання, характеризується концептуальністю, процесуальністю, системністю, керованістю й дієвістю) виокремлено пріоритетні підходи до розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів під час навчання української мови: компетентнісний, особистісно орієнтований, діяльнісний, комунікативний, культурологічний, полікультурний. Реалізація обраних підходів сприятиме: формуванню компетентностей особистості, здатної практично діяти в поліетнічному суспільстві, використовувати досвід міжкультурного спілкування задля прогнозування й подолання непорозумінь; урахуванню індивідуально-психологічних особливостей представників різних культур; створенню мовленнєво-комунікативних ситуацій, скерованих на активний розвиток умінь студента спілкуватися українською мовою; функціонуванню та поетапному відпрацюванню здобутих знань, які студенти використовують у комунікації; прогнозуванню помилок міжкультурної комунікації, умінню усувати їх.

Проаналізовано категорію «компетентнісний підхід» (З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, І. Зимня, С. Караман, С. Омельчук, М. Пентилюк, А. Хуторської) як складне багатовимірне явище, що передбачає перенесення акцентів із процесу навчання на його результати, орієнтування на розвиток у студентів здатності практично діяти, застосовувати індивідуальні техніки й досвід у ситуаціях професійної діяльності, створення сприятливих умов для інтелектуального й культурного розвитку особистості. Це уможливило витлумачення змісту терміна *«компетентнісний підхід до навчання української мови як іноземної»* – методологічна категорія, що визначає організацію навчання української мови як іноземної, особливості взаємозумовленого функціонування сегментів освітнього процесу: принципів, методів, прийомів, засобів, технологій навчання.

Сформульовано висновок, що за означеного підходу навчання української мови набуває нової сутності: ураховуючи досвід, сформовані цінності, рівень знань, умінь, навичок, особистісних характеристик (мобільності, ініціативності), які студент акумулює й реалізує з високим ступенем саморефлексії, освітній процес скеровано на формування необхідних компетентностей. З огляду на сказане витлумачено два поняття: *«полікультурна компетентність іноземних студентів»* – багатокомпонентна й динамічна якість особистості, яка характеризується знаннями про культуру свого й іншого народу, сформованими уміннями культурного самоаналізу, навичками міжкультурної взаємодії, готовністю прогнозувати та попереджати міжетнічні непорозуміння; *«полікультурна компетентність іноземних студентів під час навчання української мови»* – здатність особистості використовувати специфічні знання (мультикультурна термінологія, етнокультурні знання, культурно-маркована лексика, сталі вирази, фразеологізми, мовні кліше, приказки) з української мови задля успішної диференціації культур, уміння рефлексувати власну діяльність і поведінку під час міжкультурної взаємодії, співвідносити інформацію з почуттями, емоціями, спростовувати помилкові судження, об'єктивно оцінювати ситуацію, толерантно ставитися до інаціонального.

Студіювання праць (Дж. Беннет, Н. Богатих, І. Васютенкова, Л. Воротняк, Л. Гончаренко, О. Джуринський, В. Кузьменко, Л. Перетяга, Т. Поштарьова, І. Соколова, Б. Татухов, О. Щеглова), урахування того, що «полікультурна компетентність» як багаторівневе утворення передбачає володіння й оперування мовою, знаннями власної культури, певною системою поглядів на створення культурних контрастів, здатністю аналізувати взаємодію дали змогу виокремити компоненти означеної компетентності. До них уналежнено: *мотиваційно-цільовий* (становлення оцінного ставлення до вчинків та ціннісної, соціальної готовності до міжкультурної взаємодії, наявність мотивів і потреб, які спонукають студента до міжкультурного діалогу); *пізнавальний* (знання української мови: успішне оперування лексичними, фонетичними, граматичними одиницями, мультикультурною термінологією, стилістичними засобами; розуміння етнокультурних особливостей рідної та іншої культури, загальноприйнятих правил, норм поведінки під час взаємодії з представниками різних народностей); *дієвий* (володіння культурою мовлення, комунікативними вміннями, здатність розв'язувати завдання міжкультурної взаємодії, знання міжкультурних стратегій); *рефлексивний* (уміння рефлексувати власну діяльність і поведінку, знання про систему моральних, національних, загальнолюдських цінностей, виявлення своєї культурної ідентичності, уникнення стереотипів та упередженого ставлення до навколишніх).

Зазначена авторська методика ґрунтується на принципах: загальнодидактичних; лінгводидактичних (комунікативний, концентризму, текстоцентризму, урахування рідної мови); специфічних (автентичності, діалогу культур, ситуативної організації навчання, апроксимації), що забезпечують цілісність, логічність, послідовність у засвоєнні мовного матеріалу, сприяють розвитку полікультурної компетентності. На основі визначених принципів детерміновано такі методи і прийоми, як: метод читання (прогнозування, використання візуальних опор, урахування контексту, пояснення); прямий (ознайомлення з новим мовним явищем, пояснення, аналогія); свідомо-практичний (сміслове членування, виокремлення словотвірних елементів, самостійна семантизація, звукобуквений аналіз); свідомо-зіставний (аналіз, порівняння, пояснення); комунікативний метод (моделювання, ситуативність, осмислення, обговорення). Вагомим складником методики розвитку полікультурної компетентності є система вправ, розроблена з урахуванням класифікацій В. Дороз, Г. Піфо, С. Ніколаєвої, М. Пентилюк, Н. Склярєнко, С. Шатілова: прелімінарні (діагностування й усунення труднощів, які можуть виникнути під час засвоєння мовознавчого матеріалу, культурологічної інформації; орієнтування на актуалізацію фонових знань – особливості рідної культури, знання про традиції певних народів); лексико-граматичні (узагальнення, систематизація знань про фонетичні одиниці, граматичні явища (морфологія, синтаксис), лексику (конструкції, кліше, фрази тощо); мовленнєво-комунікативні (усвідомлення мовних норм, співвідношення інформації з досвідом, почуттями, емоціями, аргументування думок щодо проблемних питань, висування припущень, проведення дискусій тощо).

У другому розділі – «**Стан розробленості проблеми розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів у процесі навчання української мови**» – проаналізовано полікультурний компонент як складник навчальних планів, програм, підручників і посібників з української мови, з'ясовано структуру, критерії, показники, визначено та продіагностовано рівні сформованості полікультурної компетентності в іноземних студентів.

З'ясовано, що навчання студентів-іноземців української мови регулюється низкою документів, що визначають обсяг навчального навантаження, описують рівні володіння мовою, мету навчання та сфери спілкування («Стандарт з української мови як іноземної», «Єдина типова навчальна програма з української мови як іноземної»). Окреслено вектори формування навичок монологічного, діалогічного, писемного мовлення, розвиток перцептивних умінь тощо. Сконстатовано, що в підручниках та навчально-методичних посібниках («Знайомтесь: Україна: тексти для читання і розвитку вмінь міжкультурного спілкування», укладений Н. Ушаковою, І. Петровим, «Українська мова для іноземних студентів» (розробник О. Тростинська), «Українська мова для студентів-іноземців (рівень С1)» (З. Бакум, В. Городецька, Н. Суховенко), «КРОК-2 (українська мова як іноземна)» (О. Палінська, О. Туркевич) значну увагу приділено інформації, яка репрезентує матеріали про культуру, історію, традиції, суспільно-політичний устрій України. Водночас відсутня інформація про цінності, специфічні риси засобів комунікації інших країн, недостатньо акцентовано на використанні певних знань відповідно до комунікативної ситуації, оволодінні моделями й нормами поведінки під час міжкультурної взаємодії, що унеможлиблює порівняння й аналіз лінгвокультурних особливостей різних народів і потребує створення додаткового методичного матеріалу.

Задля визначення стану сформованості полікультурної компетентності іноземних студентів на основному етапі навчання української мови розроблено критерії: *мотиваційно-ціннісний* – уможлиблює виявлення сукупності мотивів і потреб, що спонукають студента до розвитку полікультурної компетентності (показники: прагнення до реалізації власних знань, можливостей, досвіду; усвідомлення необхідності дотримання правил спілкування; сформованість цінностей і моральних, громадянських ідеалів); *когнітивний* – передбачає визначення рівня знань про мову, культуру, традиції, особливості комунікації, загальноприйняті правила та норми поведінки під час взаємодії з представниками інших народностей, культур (показники: обізнаність із лексики, фонетики, граматики рідної й української мов; володіння, засвоєння, оперування знаннями про етнокультурні особливості своєї та інших культур; відповідність використання культурно-маркованих одиниць у міжкультурній комунікації); *поведінково-діяльнісний* – сприяє діагностуванню набутого досвіду міжкультурної взаємодії, практичних навичок застосування знань, володіння певними комунікативними вміннями, здатністю розв'язувати завдання міжкультурної взаємодії (показники: ініціатива у встановленні міжкультурного контакту; позитивне ставлення до української культури тощо); *аксіологічний* дає

змогу встановити сукупність національних і загальнолюдських цінностей, виявити обсяг інформації про систему моральних, естетичних та інших цінностей, наявність почуття толерантності, гуманізму, національної, етнічної самосвідомість (показники: уміння розв'язувати конфлікти, гнучкість у міжкультурному спілкуванні; прояв дипломатичності для підтримання діалогу; дотримання норм, правил толерантної поведінки).

Відповідно до визначених критеріїв, показників виокремлено чотири рівні сформованості полікультурної компетентності: *елементарний* (відсутність інтересу в установленні міжкультурних узаємин, неточність відтворення полікультурних знань, здобуті знання, уміння, навички є поверхневими, обмежені відомості про культуру України); *середній* (неточності під час відтворення інформації, недостатнє або вибіркоче використання знань мовних засобів, набуті фонові знання не завжди відповідають ситуації спілкування або вони використані з помилками, студент має слабку мотивацію до полікультурної взаємодії); *достатній* (володіння глибокими знаннями про особливості культури свого народу і культури України, активне використання отриманих знань у побуті, навчанні, позитивна взаємодія з іншомовними носіями, достатньо вмінь та навичок для побудови висловлень, пояснень, обґрунтувань); *високий* (уміння продукувати нові ідеї, самостійно обирати шляхи їхньої реалізації, уміло розв'язувати ймовірні проблеми, використовуючи українську мову, активна взаємодія з представниками своєї та чужої культур; уміння аналізувати своє мовлення та співрозмовника, володіння фразеологічними зворотами).

Для виявлення стану сформованості полікультурної компетентності іноземних студентів визначено вихідний рівень означеної компетентності за певними критеріями та показниками. В оцінюванні компонентів полікультурної компетентності використано такі вимірювачі: завдання-тести, лексико-граматичні вправи, анкета-опитування, спеціальні методики, укладені психологами (тест на визначення рівня сформованості мотивів і ціннісного ставлення (Т. Ільїна), методика «Незавершені речення» (Ж. Нюттен, О. Орлов), методика діагностування індексу толерантності (Г. Солдатова, О. Кравцова).

Під час діагностування виявлено, що студенти не володіють знаннями мовленнєвого етикету, мають низьку мотивацію до отримання специфічних знань про традиції інших культур, систему моральних, естетичних, національних і загальнолюдських цінностей, недостатню обізнаність комунікативних стратегій, несформоване уміння рефлексувати власну діяльність, поведінку, встановлювати та підтримувати міжкультурні контакти, адаптуватися до соціальних умов та аргументувати власну позицію, послуговуватися культурно-маркованою лексикою.

Результати діагностування рівнів полікультурної компетентності (елементарний – 28–32 %, середній – 34–36 %, достатній – 21–22 %, високий – 12–15 % студентів) дали підстави засвідчити: у групах переважає середній рівень сформованості всіх компонентів полікультурної компетентності, що вказує на необхідність інтегрування в освітній процес полікультурного компонента задля виховання особистості, яка буде відповідати вимогам сучасного поліетнічного

суспільства. Доведено необхідність розроблення методики розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів, які виявили готовність до позитивного сприймання відмінностей у процесі міжкультурного спілкування та потребу вивчення мови (знання граматики, фонетики й орфоєпії, оволодіння лексикою на побутовому та професійному рівнях).

У третьому розділі – **«Організація, проведення та результати експериментальної роботи розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів на основному етапі навчання української мови»** – описано зміст і структуру експериментального навчання, розроблено методику розвитку полікультурної компетентності, інтерпретовано результати педагогічного експерименту.

В експериментальній методиці розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів передбачено реалізацію визначених підходів, принципів, застосування методів і прийомів, системи вправ.

Авторську методику впроваджено з урахуванням визначених складників полікультурної компетентності (мотиваційно-цільовий, пізнавальний, дієвий, рефлексивний). У контексті формування мотиваційно-цільового компонента досліджуваної компетентності в освітньому процесі створено позитивну, доброзичливу атмосферу, що передбачало вільне, неупереджене спілкування в межах поданих ситуацій, які відповідають комунікативним потребам студентів-іноземців. Розвитку означеного компонента сприяло виконання мовленнєво-комунікативних вправ, мета яких – обговорити, повторити, закріпити запропоновану інформацію, самостійно формулювати висловлення. Студенти виконували низку вправ задля активізації попередньо отриманих знань та мотивації власного висловлення: побудувати діалог, виступ, підготувати монолог, намалювати плакат, взяти участь у грі «синквейн», скласти бластер тощо.

У межах пізнавального компонента ознайолювали студентів з новим матеріалом через читання автентичних текстів, насичених соціокультурними маркерами; пропонували для обговорення актуальні теми (про спосіб життя громадян різних країн, матеріальні, духовні цінності, національний характер тощо); брали до уваги культурні особливості представників різних народів. На цьому етапі виконували прелімінарні вправи, зміст яких передбачав узагальнення мовного досвіду студентів (урахування особливостей уживання фонетичних одиниць, граматичних явищ тощо), ознайомлення з новими лексичними одиницями (культурно-марковані фрази, кліше, мультикультурна термінологія), а також систематизацію полікультурних знань про єдність культури й особистості, диференціацію народностей за різноманітними ознаками.

Дієвий компонент полікультурної компетентності характеризується розвитком особистості, здатної до міжкультурної взаємодії та подолання психологічних бар'єрів. У контексті такої роботи запропоновано лексико-граматичні вправи, скеровані на актуалізацію знань граматичних явищ, певних лексичних одиниць. Під час виконання означених вправ взято до уваги

особливості роботи над мовленням, яке наближували до еталона літературного. Задля усунення мовних бар'єрів іноземців коректно виправляли незначні фонетичні, граматичні, лексичні помилки. Використовували мовленнєво-комунікативні вправи, що передбачали застосування мовленнєвих, соціокультурних знань, подолання міжетнічних конфліктів за допомогою аналізу комунікативних стратегій та впливу культурологічних явищ.

Моделювання міжкультурного діалогу (виховання толерантності, відкритості, неупередженості, соціокультурної спостережливості) дало змогу схарактеризувати сутність рефлексивного компонента окресленої компетентності. У процесі виконання мовленнєво-комунікативних вправ іноземці розвивали уміння рефлексувати власну діяльність і поведінку, навчалися сприймати представника іншої культури як рівноправного партнера у спілкуванні, інтерпретувати культурні розбіжності. Завдяки лексико-граматичним вправам студенти мали змогу ознайомитися з необхідною полікультурною термінологією та системою моральних, національних і загальнолюдських цінностей.

Авторську методику доповнено матеріалами навчального посібника «Полікультурна освіта студентів-іноземців» (теми: «Світова культура», «Виховання толерантності. Подолання стереотипів», «Особливості національної символіки», «Мовленнєвий етикет» тощо).

Для моніторингу рівнів сформованості полікультурної компетентності було проведено контрольний зріз за визначеними компонентами: мотиваційно-цільовим, пізнавальним, дієвим, рефлексивним. Результати діагностування дають підстави стверджувати, що в експериментальній (першій) групі середнє відсоткове значення кількості студентів з елементарним рівнем розвитку полікультурної компетентності зменшилося з 32,0 % до 14,2 %, із середнім рівнем – з 34,5 % до 27,7 %. Натомість збільшилися середні відсоткові значення кількості студентів із достатнім рівнем сформованості полікультурної компетентності (з 21,4 % до 31,1 %) та з високим (з 11,9 % до 27,0 %). У контрольній (другій) групі істотних змін не відбулося.

У *таблиці 1* проілюстровано розподіл студентів за рівнями сформованості всіх компонентів полікультурної компетентності на контрольному етапі педагогічного експерименту.

На *рис. 1* відображено динаміку відсоткових значень кількості студентів ЕГ та КГ з визначеними рівнями сформованості полікультурної компетентності на констатувальному та контрольному етапах експерименту. Використання розробленої методики в ЕГ сприяло збільшенню кількості студентів з достатнім і високим рівнями сформованості компонентів досліджуваної компетентності.

Таблиця 1

Розподіл студентів за рівнями сформованості компонентів полікультурної компетентності на контрольному етапі експерименту

Компоненти полікультурної компетентності	Групи студентів	Рівні							
		Елементарний		Середній		Достатній		Високий	
		Кількість студентів	Відсотки, %	Кількість студентів	Відсотки, %	Кількість студентів	Відсотки, %	Кількість студентів	Відсотки, %
Мотиваційно-цільовий	ЕК	24	15,0	47	29,4	48	30,0	41	25,6
	КГ	35	23,3	62	41,3	30	20,0	23	15,4
Пізнавальний	ЕК	20	12,5	44	27,5	54	33,8	42	26,2
	КГ	32	21,3	56	37,3	38	25,3	24	16,1
Дієвий	ЕК	29	18,1	40	25,0	47	29,4	44	27,5
	КГ	45	30,0	48	32,0	29	19,3	28	18,7
Рефлексивний	ЕК	18	11,3	46	28,8	50	31,3	46	28,6
	КГ	34	22,7	55	36,7	37	24,7	24	15,9
Середнє значення	ЕК		14,2		27,7		31,1		27,0
	КГ		24,3		36,8		22,3		16,5

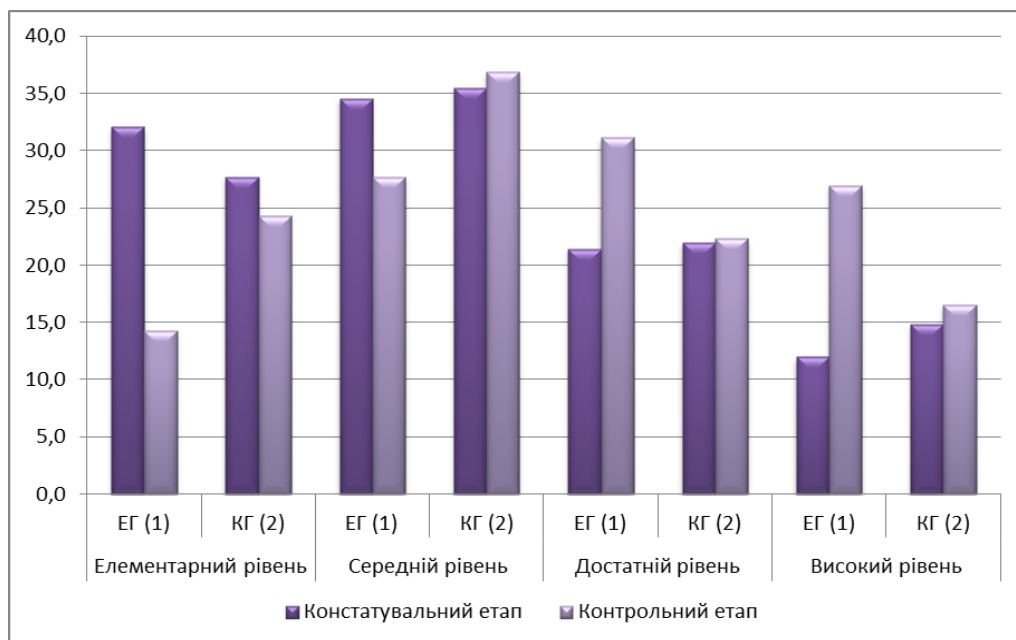

Рис. 1. Динаміка відсоткових значень кількості студентів ЕК та КГ з рівнями сформованості полікультурної компетентності на констатувальному й контрольному етапах експерименту

ВИСНОВКИ

Результати дослідження розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів засвідчили розв'язання поставлених завдань і дали змогу зробити такі висновки:

1. На підставі аналізу й узагальнення філософських, лінгвістичних, психолого-педагогічних, лінгводидактичних досліджень з'ясовано сучасні тенденції та перспективи мовної освіти іноземців в Україні, що передбачає створення умов для набуття досвіду міжкультурного спілкування, реалізацію обміну знань, взаємозбагачення культур, взаємодію між представниками інших національностей, усвідомлення культурного різноманіття світу, формування доброзичливого, неупередженого ставлення до будь-якої культури та її носіїв. Проаналізовано основні поняття, суміжні з категорією «полікультура»: «полікультурність», «полікультурна освіта», «культура», «комунікація», «міжкультурна комунікація», «мовна картина світу».

2. Визначено психологічні чинники розвитку полікультурної компетентності: успішна адаптація (досягнення спорідненості з новим культурним середовищем зі збереженням національної ідентичності); подолання стереотипів (певні переконання про риси характеру інших людей, а також події, речі, що може знизити ефективність спілкування, спровокувати нерозуміння); виховання толерантності (єдність національної самосвідомості й дій особистості в міжнаціональному спілкуванні).

Обґрунтовано реалізацію пріоритетних методологічних підходів у процесі розвитку полікультурної компетентності (компетентнісний, особистісно орієнтований, комунікативний, діяльнісний, культурологічний, полікультурний). Уточнено поняття *«компетентнісний підхід до навчання української мови як іноземної»* – методологічна категорія, що визначає організацію навчання української мови як іноземної, особливості взаємозумовленого функціонування сегментів освітнього процесу: принципів, методів, прийомів, засобів, технологій навчання. Витлумачено терміни: *«полікультурна компетентність іноземних студентів»* – багатокомпонентна й динамічна якість особистості, яка володіє знаннями про культуру свого й іншого народу, сформованими вміннями культурного самоаналізу, навичками міжкультурної взаємодії, готовністю прогнозувати та попереджати міжетнічні непорозуміння; *«полікультурна компетентність іноземних студентів під час навчання української мови»* – здатність особистості використовувати специфічні знання (мультикультурна термінологія, етнокультурні знання, культурно-маркована лексика, сталі вирази, фразеологізми, мовні кліше, приказки) з української мови задля успішної диференціації культур, вміння рефлексувати власну діяльність і поведінку під час міжкультурної взаємодії, співвідносити інформацію з почуттями, емоціями, спростовувати помилкові судження, об'єктивно оцінювати ситуацію, толерантно ставитися до інаціонального.

Схарактеризовано компоненти досліджуваної компетентності: мотиваційно-цільовий, пізнавальний, дієвий, рефлексивний. Виокремлено загальнодидактичні, лінгводидактичні, специфічні принципи, методи та

прийоми. Розроблено систему вправ задля реалізації авторської методики: прелімінарні вправи, лексико-граматичні, мовленнєво-комунікативні.

3. На основі аналізу змісту чинного навчально-методичного супроводу (програми навчальної дисципліни, підручники, посібники) з'ясовано, що в них відсутня інформація про зіставлення та порівняння різних культур задля виховання толерантності, не враховано лінгвокраїнознавчий компонент, обмежено використання національно-маркованої лексики, що дає змогу студентів не тільки збагатити словниковий запас, а й запобігти появі соціокультурних стереотипів, непорозумінь і конфліктних ситуацій спілкування.

4. З огляду на компоненти полікультурної компетентності визначено критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, поведінково-діяльнісний, аксіологічний), показники та рівні сформованості полікультурної компетентності (елементарний, середній, достатній, високий).

У процесі дослідження з'ясовано, що рівень сформованості компонентів полікультурної компетентності в першій та другій групах істотно не відрізнявся. Домінував рівень володіння навичками міжкультурного спілкування та знаннями з мови, культури – середній. Аналіз мовної підготовки іноземних студентів засвідчив недостатню розробленість методичних аспектів розвитку полікультурної компетентності. Аргументовано необхідність розвитку означеної компетентності задля досягнення мети навчання іноземців – активізації та практичної реалізації знань мови в ситуаціях міжкультурної взаємодії.

5. Розроблено й експериментально перевірено методику розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів під час навчання української мови. Доведено, що ефективність розвитку означеної компетентності залежить від реалізації визначених підходів, принципів, застосування методів, прийомів та вправ.

Експериментальна методика передбачала використання комплексу текстів, завдань, покликаних навчити долати міжкультурні конфлікти за допомогою аналізу комунікативних стратегій, застосовувати мовленнєві та соціокультурні знання на практиці, аналізувати результати міжкультурної взаємодії, рефлексувати власну діяльність і поведінку, навчати толерантного ставлення, відкритості та неупередженості до інших мов, культур.

Основні положення експериментальної методики розвитку полікультурної компетентності студентів-іноземців відображено в посібнику «Полікультурна освіта студентів-іноземців».

Перебіг контрольного етапу експерименту підтвердив доцільність упровадження в освітній процес розробленої методики розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів. Результати діагностування на контрольному етапі експерименту дають підстави стверджувати, що в експериментальній (першій) групі середнє відсоткове значення кількості студентів з елементарним рівнем розвитку полікультурної компетентності зменшилося з 32,0 % до 14,2 %, із середнім рівнем – з 34,5 % до 27,6 %. Натомість збільшилися середні відсоткові значення кількості студентів із достатнім рівнем сформованості полікультурної компетентності (з 21,4 % до

31,1 %) та з високим (з 11,9 % до 26,9 %). Отже, результати експериментального дослідження підтвердили ефективність розробленої методики розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів, а також доцільність упровадження її в освітній процес.

Проблема розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів на основному етапі навчання української мови не вичерпується результатами виконаного дослідження. Перспективи наукового пошуку вбачаємо в поглибленому вивченні структури полікультурної компетентності, створенні навчально-методичного забезпечення з урахуванням окремих компонентів означеної компетентності.

Основні положення дисертації викладено в таких публікаціях автора:

Навчально-методичний посібник:

1. Дирда І. А., Бакум З. П. Полікультурна освіта студентів-іноземців : навч. посіб. Тернопіль : Осадца Ю. В., 2019. 117 с.

Статті у фахових наукових виданнях:

2. Дирда І. А. Проблема міжкультурної комунікації в освіті. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2014. Вип. 1. С. 34–39.

3. Дирда І. А. Психологічні бар'єри в міжкультурній комунікації. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2014. Вип. 41. С. 334–339.

4. Дирда І. А. Полікультурна компетентність як складник мовної підготовки іноземних студентів у процесі навчання української мови. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 1. С. 113–117.

5. Дирда І. А. Принципи навчання української мови як іноземної: теоретичні проблеми. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2015. Вип. 46. С. 146–151.

6. Дирда І. А. Реалізація підходів до розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів у процесі навчання української мови. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія Педагогічні науки*. 2017. Вип. 3. С. 164–168.

7. Бакум З. П., Дирда І. А. Психологічні чинники розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів у процесі навчання української мови. *Наукові записки РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2019. Вип. 174. С. 21–26.

Статті в зарубіжних наукових виданнях:

8. Dyrda, I., Bakum, Z. 2016. Lingvodidactic fundamentals of the development of foreign students' polycultural competence during the Ukrainian language training. *Social Education Project of Improving Knowledge in Economics*, 13, pp. 8–10.

9. Дирда, І. А., 2018. Розвиток полікультурної компетентності студентів-іноземців у процесі навчання української мови. *Science and education. A new dimension. Pedagogy and psychology*, 170, pp.14–17.

Тези, матеріали конференцій:

10. Дирда І. А. Проблема міжкультурної комунікації в освіті. *Психолого-педагогічні та політичні проблеми у трансформаційних процесах українського суспільства* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 20–21 лютого 2014 р. Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2014. С. 161–163.

11. Дирда І. А. Виникнення та подолання бар'єрів у міжкультурній комунікації. *Сталий розвиток суспільства* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 19 травня 2014 р. Кривий Ріг : ФОП Бурова О. А., 2014. С. 21–23. URL: http://ktu.edu.ua/uploads/files/konferentsyi/stal2014/stal2014_tom2.pdf (дата звернення: 18.03.2019).

12. Дирда І. А. Особливості процесу адаптації іноземних студентів. *Молодий науковець XXI ст.* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. для студентів, магістрів, молодих дослідників, 19 листопада 2014 р. Кривий Ріг : СПД Залозний В. В., 2014. С. 60–62.

13. Дирда І. А. Особливості полікультурної компетентності іноземних студентів у процесі вивчення української мови. *Проблеми модернізації змісту і організації освіти на засадах компетентнісного підходу* : матеріали міжнародної наук.-метод. конф., 27–28 листопада 2014 р. Харків : ХНАДУ, 2014. С. 204–207.

14. Дирда І. А. Принципи навчання української мови як іноземної на основному етапі. *Проблеми і перспективи розвитку освіти. Організація дистанційної освіти у загальноосвітній та вищій школі* : матеріали всеукр. наук. конф., 15–16 січня 2015 р., Дніпропетровськ : ПЦ Color IT, 2016. С. 173–176.

15. Дирда І. А. Реалізація підходів до формування полікультурної компетентності студентів-іноземців у процесі навчання української мови. *Молодий науковець XXI ст.* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. для студентів, магістрів, молодих дослідників, 16 листопада 2017 р., Кривий Ріг : СПД Залозний В. В., 2017. С. 95–98.

16. Дирда І. А., Бакум З. П. Проблеми мовної підготовки іноземних студентів в Україні. *The second international scientific congress of scientists of Europe* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 травня 2018 р., Vienna : Premier Publishing, 2018. Р. 185–197.

17. Дирда І. А. Особливості адаптаційного процесу іноземних студентів до навчання в Україні. *Prospectives of science and education* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 28 вересня 2018 р., Karlovy Vary : Premier publishing, 2018. Р.1554–1560.

Праці, що додатково відбивають наукові результати дисертації:

18. Дирда І. А. Комунікативний підхід до навчання української мови як іноземної мови на основному етапі. *Філологічні студії: науковий вісник Криворізького національного університету*. 2015. Вип. 13. С. 433–436.

19. Дирда І. А. Мовна картина світу у процесі формування міжкультурної комунікації студентів-іноземців. *Американські та британські студії: мовознавство, літературознавство, міжкультурна комунікація* / за ред. А. Г. Гудманяна, О. Г. Шостак. Київ, 2015. С. 213–218.

20. Дирда І. А. Особливості методів навчання української мови як іноземної на основному етапі. *Філологічні студії: науковий вісник Криворізького національного університету*. 2016. Вип. 14. С. 310–318.

21. Дирда І. А. Критерії, показники та рівні розвитку полікультурної компетентності студентів-іноземців у процесі навчання української мови. *Філологічні студії: науковий вісник Криворізького національного університету*. 2017. Вип. 16. С. 459–465.

АНОТАЦІЯ

Дирда І. А. Розвиток полікультурної компетентності іноземних студентів на основному етапі навчання української мови. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). – Криворізький державний педагогічний університет, Кривий Ріг, 2019.

Дисертація присвячена проблемі розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів на основному етапі навчання української мови.

У дисертації уточнено сутність базового поняття дослідження «компетентнісний підхід до навчання української мови іноземних студентів»; витлумачено терміни «полікультурна компетентність іноземних студентів», «полікультурна компетентність іноземних студентів під час навчання української мови». Структурними компонентами полікультурної компетентності визначено: мотиваційно-цільовий, пізнавальний, дієвий, рефлексивний. Дібрано систему критеріїв та показників для оцінювання рівнів сформованості полікультурної компетентності.

Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено методику розвитку полікультурної компетентності іноземних студентів, що сприяє, окрім успішного засвоєння навчального матеріалу, усвідомленню особливостей міжкультурного спілкування, автоматизації навичок порівняння культурних явищ, активізації знань про власну культуру, опануванню вмінь культурного самоаналізу й прогнозуванню непорозумінь.

Ключові слова: компетентнісний підхід, іноземні студенти, українська мова як іноземна, полікультурна компетентність іноземних студентів у процесі навчання української мови.

SUMMARY

Dyrda I. A. Development of foreign students' polycultural competence during the main stage of Ukrainian language training. – Manuscript.

Thesis for a degree of a Candidate of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.02 – Theory and Methods of Teaching (the Ukrainian language). – Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kryvyi Rih, 2019.

The thesis is devoted to the problem of foreign students' polycultural competence during the main stage of Ukrainian language training.

The basic notion of the thesis “competence approach to foreign students' studying Ukrainian language” has been specified. Terms “foreign students' polycultural competence”, “foreign students' polycultural competence during Ukrainian language training” have been defined. In the thesis structural components of polycultural competence (motive and targeted, cognitive, operative, reflexive) have been described. The system of criteria and indices for evaluating stages of polycultural competence formation has been selected.

Fundamental methodology approaches (competence, person-oriented, communicative, cultural, polycultural, operative), principles (didactic, linguodidactic, specific), methods and ways of development of foreign students' polycultural competence: reading method (prognostication, visual support usage, taking context into consideration, explanation), direct (familiarization with grammar, analogy), conscious and practical (self-semanticization, sound and letter analysis, semantic segmentation), conscious and comparative (analysis, comparison, explanation), communicative (modeling, situational aspect, discussion) have been defined. The system of exercises for author's methodology realization (preliminary, lexical and grammar, speech and communicative) has been developed. It provides with generalization and systematization of linguocultural knowledge of different cultures' representatives.

The methodology of development of foreign students' polycultural competence has been theoretically substantiated and proved during the experiment. It favours successful mastering of information, students' awareness of cultural phenomena differences, actualization of specific knowledge (on native culture, peculiarities of customs, traditions), gaining the skills of cultural self-analysis and forecasting incomprehension and conflicts.

Key words: competence approach, foreign students, Ukrainian as a foreign language, foreign students' polycultural competence during Ukrainian language training.